

Türk dilli halkların inancları ve örf-adetleri

Ayrat GALİMZYANOV, (Alimcan),
araştırmacı-yazar
Rusya Federasyonu, Tataristan, Kazan şehri,

«Can verilmiş bana TANRİmdan»
(İldar HACI, “Ben günahkarım”, Tataristan)

«Tanrı, bayrağını daha da yukarı kaldırmış».
(Firdevs FATHELİSLAM, Tataristan, Kazan)

Türklerin Gök – Tanrıya inancı, Hun zamanlarından beri yüzyıllarca korunarak şu an yaşayan Türk halklarına kadar ulaşmıştır.

Şivelerdeki ses farkları yüzünden O'nun adına Türkmenistan Türkmenleri TANGRI demişler, Tuva Türkleri DEER, Eski Sümerler DİNGİR, Çuvaşlar DURİ ve TURA, Kuzey Buz denizi yanında oturan Yakut Türkleri (Sahalar) TANGARA ve TANIR, Polinezya kabileleri TANGAROA, Sibiry'a da oturan Hakas Türkleri (yani Abakan Tatarları, Yenisey Türkleri) TİGİR, Altay Türkleri TENERE, Şor Tatarları TEGRİ, Azeri Türkler TANRI, Kumuklar TENGİRİ, Başkurtlar ve Tatarlar TENGRİ, Karaim Türklerin (Trakay, Kırım ve Ukrayna diyeleklende) TARI, TANGRI, TANRİ, TENRİ, TENDRİ ('Karaimçe-Rusça-Lehçe sözlüğü', N. A. BASKAKOV ve ZAYONÇKOVSKIY redaksiyonunda, Moskova, 'Russkiy yazık' matbaa evi, 1974 y., s. 512 bakınız. Karaim dilinde TANGRİGA YALVAR demek TANRIYA YALVARMAKTır) v.s.

(Karaim Türklerin TENDRİ varyanta bakınca Afganistan'daki Puştu aşiretlerinin 'TANDR' yani 'yıldırım' kelimesini de çok yakın olduğunu görürüz. Uzak Doğu'daki Mançu dilinde 'Tanrı', 'ENDUR' demektir).

TOR - DONAR, İskandinavya'daki verimli-lik Tanrısı, yıldırım yağdıran Tanrıdır.

Burada biz, Asya'daki 'TANDIR' kelimesi ile mana ve ses akrabalığın görmekteyiz.

Uygur Türklerinin bir meşhur aşiretin adı, TONGRADır.

Moskova'daki 'Lingvogenез' Enstitü'nün bir alimi MİLİTARÖV çok araştırmalardan sonra öğreniyor ki, dünyada ilk ve en eski kelime, TANRİdir. (Bu filoloji araştırmaları çok sürmüş; sadece İngiliz dilinde 500 binden fazla söz var; dünyada 6000 dil ve diyelek vardır!)

İnsanlar bildiği en eski söz TANRİ olsa, o zaman Tanrıçılık, en eski, ilk dinimizdir!

«Karaçay-Balkarlarının baş Tanrısı olan TEYRİ'ye tapmaları, Eski Türkler ve Bulgarların 'TENGRI'den gelmiştir» («Karaçay-Balkar ve Bersermen söz benzemeleri hakkında», – M.İ.HACILAYEV, M.A.HABİÇEV, «Sovyet Türkoloji» dergisi, №2, 1989)

«TEYRİ ursun», «TEYRİ derini alsın» dedikleri, Karaçay halkta müslümanlık girdiğine kadar çok denirdi. O zamanda «TEYRİ» Tanrı'ya demişlerdi». («Karaçay nart sözler», Osman HUBİYLANI, Çerkess ş, Karaçay-Çerkez Matbaası, toplayan ve redaksiyonu yapan S.Ç.Aliylanı, s. 4)

Balkarlar (Malkarlar) ve Karaçaylar, Türk pantheonun en yüksek, yani Oluğ Tanrı'ya “Ullu Teyri” demişler. Ullu Teyri, hayatı idare eder, saadet mutluluk verir, sıkıntıları, meşakkatları, cezaları gönderir, havayı, rüzgarı, yağmuru, gökgürültüsü ve yıldırımını idare eder, ürün ve bolluk verir, evcil hayvanlara çok yeni yavruları sağlar v.s.

Kazan Tatarlarda Oluğ Tanrı'nın 16 yardımcısı var idi.

Balkarlar (Malkarlar) ve Karaçaylarda «...Yer

Teyrisi - Yer Tanrısı, Ot Teyrisi – Ateş Tanrısı v.s. varmış» (*“Древняя песенная культура балкарцев и карачаевцев”, Х. Х. Малкондуев, “Эльбрус”, Нальчик, 1990, с.8).*

‘Hun Hanları, saray – konakları, tapınakları, ibadethaneleri yaparlarmış, onlar içinde dedelere, GÖĞ’e, YER’e ... kurban ederlermiş...’ (*Николаев Василий Васильевич, «История предков чувашей. 30-й век до нашей эры – 15 век нашей эры», Чебоксары, 2005, с. 20 - 21)*

‘Hun hükümdarları her gün ibadet ederlermiş: SABAHLEYİN kalkan Güneşe,

AKŞAMLEYİN gümüş Aya...’ (*‘Şamanizm ve dünya dinleri’, V. V. HAGDAYEV, Irkutsk, 1998, s. 17)*

Türklerin kamları, kutsal Güneş ve Aya hürmet ederlermiş; Güneş kadınmış, Ay dedeymiş; Aya ‘Ay – dede’ derlermiş.

‘Hunlar her yıl İLK YAZDA atalara – dedelere, GÖĞ’e, YER’e ... kurban ederlermiş...’ (*Bak: V. V. HAGDAYEV, adı geçen eseri, s. 16)*

Güney-sun Çin diplomatı Süy Tin 1235 – 1236 yıllardaki «Hey da şü lü» kitabında, «Kara Tatarlar hakkında kısa malûmatlar» maddesinde yazmış ki, Tatarlar «her günkü konuşmalarda ... derler: «Ebedi Gök Gücü ile ve Han mutluluğunun himayesi ile!». Bir şey yapmak istediği zaman «Gök böyle öğretir!» derler. Bir iş yaptıktan sonra «Bunu Gök bilir» derler. Onlarda Gök Tanrıya ait olmayan iş yoktu». Hakaslar genellikle Mayıs ayında (‘SİLKER’ ayında) olan ilk gökgürültüsünde “yurt etrafında koşarak dönüp ilk ayran ile serpmek ve bunu demek lazımdı: “Eski yıl çıksın, yeni yıl girsin!” (*“Talih zayıçesi. Fal. Hakas takvimi”, V.BUTANAYEV redaksiyonu, “Hakasya”, 1991, s. 8)*

Tatarlar, ‘gökgürültüleri duydukları zaman sefere çıkmazlar, gitmezler. ‘Gök çağırıyor’ derlermiş’. («Men da bey lu»). (Şimdiki zaman fen istatistiği kullanarak ispatlıyor ki, insanlara psikolojik ve fizik zararları getiren gökgürültüler ile yıldırımlar genellikle mknatis fırtınalar zamanında gelir).

Tatarlar, «...Kainat – alemi yaratıcı olan Tanrıya inanırlar ... Güneşe, ateşe, aya taparlar ...güney tarafa yüzlerini çevirip diz çökerler...» (*H.M.Karamzin, «История государства Российского», том 4, Москва, 1993, с. 197)*

861 yılda Bizans imparatora gelmiş Hazar vekilleri demişler ki, «Biz her zaman sadece tek Tanrıyı bilirdik, biz doğuya bakarak O’na tapınıyoruz... Yahudiler ...araplar... herkes ‘bizim dinimiz öbür halklardan daha iyi’ diye kendi

tarafına çekerler».

«Siz ÜÇ kutsalı meşhur edersiniz, fakat biz TEK BİR TANRIYI, demiş kaan». (*«Хазарский словарь», Милорад Павич, 1929, С-Пб, «Азбука», 1999, с. 125-126)*

Balkar ve Karaçayların mitolojisine göre, yıldızlar, Baş Tanrı şöminesinden uçan kıvılcımlardır. Güneş erkektir, Ay kadındır.

Balkar ve Karaçaylar yeniayda Göğe bakarak Aya umutlara erişmek için yardım isterlerdi. (*“Древняя песенная культура балкарцев и карачаевцев”, Х. Х. Малкондуев, “Эльбрус”, Нальчик, 1990, с. 18 - 19).*

Gök – Tanrıya koyunları, atları ve başka hayvanları kurban ederlerdi, aynı zamanda etli çorba, süt, kıymız, ayranı içerlermiş. Sibiryа’nın Türklerinden Beltirler, Tuvalılar, Kaçın ve Al-

tay Türkleri, yirminci yüzyıl başında da Göğe – Tanrı’ya özel yakarışlar yaparlardı. Çin kaynağı ‘Beysu’ haber ediyordu ki, Turfan’ın Uygur Türkleri «hem Tanrı’ya tapınırlar, hem Budda kanuna uyurlar...» Eski Uygurlarda ‘şamanizm ile buddizm birbirine uyuyordu’. (*«Возрожденный уйгурский народ», Рузиев М. Р., Алма – Ата, 1982, с. 11).*

Demek, Eski Uygurlarda demokrasi, gerçek din ve vicdan hurriyeti varmış.

Bir devlette şamanizm var ise, halkın %100 kam – şaman olamaz, örneğin, yüzde ya da binde bir gerçek kam - şaman olabilir; kamlar, tedavilerini soydaşlar için yaparlar, hem bedava yaparlar.

Türkler, Hakas Türkleri, Altay Türkleri, Kumuklar v.s. eleyimsağmaya ‘Gökkuşağı’, ‘Tanrı kılıcı’ derlermiş.

Balkarlar (Malkarlar) ve Karaçaylar ilkyazda birinci gökkuşağını gördüğü zaman yakarış yapar, bereket isterlermiş. Şimdiki zaman Türkiye’nin Malatya bölgesinde gökgürültünün ilk sesleri gelince Türkler, hastalıklardan kurtulmak için bedenini ağrıyan noktalara demir dokundururlar. Eski Türkler gibi Tuvalılar, Şor Tatarları, Hakas Türkleri ve Altaylılar da kutsal dağlara tapınırlardı. Tuvalılar için ‘Ötüken’ sıradağı (Türklerin Anaerkil kaidelerine göre) Tanrı idi.

İkinci Hakanat Türkleri için ‘Ötüken’ sıradağı hem Ana vatan idi, hem hamî idi; İkinci Hakanat Türklerinin hem siyasi merkezi, hem yüksek Başkomutanlık karargahı da ‘Ötüken’ sıradağındaydı. Türkler Anadolu’ya Doğu’dan gelmişler, fakat Türk dilinde ‘Tian-şan’ın eski adı saklanmış: ‘Tanrı dağları’. Tian-şan, yani Tanrı dağlarından 6595 metrelik bir dağın Uygurlar ve Salar Türkleri ‘Han Tengri’ adlandırmışlar.

Kırgızlar, kendilerin Anavatanına (Tian-şan etrafındaki bölgesi olan) ‘TENİR-TOO’ derler.

(Sibirya’daki Yenisey nehre kavuşan bir nehrin adı ‘KANTEGİR’dir (Türkiye Türkçesinde ‘HAN TANRI’dır); Sibirya’nın Çita bölgesinde ‘TUNGİR’ nehri de var).

Eski zaman Başkurlarda genç gelin, «kocanın yurta eşikten girdiği zaman bölgenin fevkalade Dağlara, nehirlere, kaynatasına, kayın biraderine, aksakallara ve başka saygılı şahıslara diz çökerdi» («Семейный быт башкир 19 – 20 веков», Н.В.Бикбулатов, Ф.Ф.Фатыхова, Москва, «Наука», 1991, АН СССР, с. 75)

Kırgızlarda da gelin yeni aileye girdiği zaman evdeki büyük ocağa başını eğerek selamlıyordu.

Aynı adet Moğollarda da var; bu adet, ev-

lendirmeyi anlatır. Kırgızlar, çocuk doğduğu zaman Ateşe kurban ederler. Sibirya Tatarları ve Tuva Türklerinin bütün aşiretleri eskiden Ateşe tapınırlar; Ocağa tükürmek yasaktır; Ateş temizleme çaresidir, onun için epidemi-salgın olduğu zaman Sibirya Tatarları Ocaktan atarlardı.

Yılda birinci yıldırım olunca Gagavuz, Çuvaş, Bulgar, Altay ve başka Türkler örfler, törenleri yaparlardı. Balkarlar (Malkarlar) ve Karaçaylar, başka Türk halkları da, büyük Ocak yakar, Ateşten atarlardı.

Kırım Tatarları da yıldırıma tapanarak Ocak yanında oynarlar, Ocaktan atlarlar. Moskova’ya yakın yaşayan Temnikov Tatarlarında Ateşe-Ocağa tapınma örf vardır; gelini damat evinde ilkönce şömineye getirip lapa yemeği verirler. (Ф.С.Баязитова, «Народно-монологические тексты (описание применения свадебной обрядовой пищи)», книга – сборник «Анализы текстов по истории татарского литературного языка», Казань, 1987, с. 53)

Sibirya’nın Türklerinden Hakaslar, özellikle Beltirler ve Kaçın Türkleri yazdaki ‘Tigir tayı’ bayramı (‘Tanrı toyu’ bayramı da diyebilirsiniz) zamanında

kutsal dağdaki kutsal akağaçlar yanında kurban koyunları keser, iki büyük ocak yakar, ateşe de birkaç damla kımız ya da rakı serperler.

Kazan, Ufa ve Sibirya Tatarları dağların tepelerinde ya da su yanında ‘Karga botkası’ töreni yaparlarmış. Altay şamanların yakarışlarda ‘kut’, ‘ruh’ manasında kullanır. ‘Kut’ (‘kot’) anlamı Kazaklarda, Başkurlarda, Kazan Tatarlarında, Karaçay ve Balkarlarda ve başka Türklerde var. Tuvalı Türkler anlamındaki ‘kut’, iyi, pozitif yaşam gücüdür. Saha-Yakut Türklerinde ‘kut’, ruhlardan biridir.

Telengitlerde ve Sibirya Tatarlarında ‘Natigay’ ruhun anlamı vardır; Natigay, zikzaklı çok gürültülü yıldırım olarak görünebilir.

Marko POLO da yazıyormuş ki, Kıpçak Türkleri de ‘Natigay’ya inanırlar. Altay Türkleri, Kazan ve Sibirya Tatarları, üvez ve ardıc ağaçların

kutsallığına inanırlarmış. Sibiryâ Tatarları, çok yüksek akağaçlar ve çam ağaçları da kutsal sayıyormuş. Karaçay ve Balkarlarda tek çamlar ve vahşi armut ağaçları kutsal sayılmış.

Şimdiki zaman kuzey Dağıstan'da, Hunların başkenti Varoçan'a yakın bir eski meşe ağacı varmış. Hunlar için o büyük meşe ağacı kutsaldı. Amerikalı kızıldirilileri de meşeye tapınırlar. Tuva Türkleri, ruhlara kurban olsun diye, çalı ve ağaçlara 'calama' adındaki (en çok beyaz) bez parçaları bağhyorlar. Altay Türkleri, bu renkli bez parçalara 'dyalama' derler, Hakaslar 'çalama'. Saha-Yakutlar için büyük eski akağaçlar ya da melez ağaçları kutsal sayılmış. Saha-Yakutlar, bu ağaçlara bez parçaları bağlarlardı.

Bu ağaçların dalları kırmak yasak, çünkü bu ağaçlarda bu yerlerin sahip ruhları yaşar. Korelilerin eski örf-adetlerine göre, dağ geçitlerinde halk tarafından saklanan ağaçlar var idi; onların dallarına bez parçaları asarlar. Özbekler ve Kırgızlarda da var aynı örf-adet. Korelilerde kutsal ağaçlar şunlardır meşe, söğüt, karaağaç, çam, sedir.

Karaçaylılarda, kısır, çocukları olmayan kadınlar ve erkekler için kutsal ağaçların dallarına kadın ya da erkek giyiminden bez parçaları bağlarlar.

Yerel Karaçay molla efendileri, müslümanlığa kadar olan eski Türk büyücülük çareleri kullanırlardı. Karaçay molla efendiler arasında hem Türkler, hem Kazan Tatarları, hem Dağıstanlılar varmış. (*"Karaçayevıcy"*, s.272). Karaçaylılar, söz ve yazı büyücülüğü kullanırlarmış. Karaçaylar, dişi olmayan bebekleri aynaya yakın getirmezlerdi, kendi boydan yukarıya kaldırmazlardı. Genç kadınlara söylerler ki, çocuk çamaşırı geceye iç avluda bırakmak yasak.

Ahıska Türklerde benzeyen örf-adetler var idi. Karaçaylılar, kem göz etkisini temizlemek için çocuğa Kuban nehrinin akan sularının akmasını baktırırlarmış. Kırgız Türkleri çok hastalıkları su ile tedavi ederlerdi. Galiba, japonların dağlar ve ormanlar ruhu olan 'Tengu'nun adı 'Tanrı' kelimesine bağlıdır. Bazen Japon alimler, «Tangun adını eski Koreli kelime olan TENGİRİ, yani GÖK söze bağlıyorlar». (*«Этническая ономастика»*, Москва, «Наука» 1984, Л.Р.Концевич, «Древнекорейский миф о Тангуне и его ономастикон», с. 182) Her yıl 3 Ekimde Korelilerin dedesi olan TENGİRİ'nin doğum günü bayramı yapılır.

Tataristan yazarı G. D. DAVLETŞİN haber ediyor ki, (*«Волжская Булгария: духовная культура»*,

домонгольский период X-нач. XIII вв., Казань, 1990, с.58), eski Bulgarlar inançlara göre, 'Tanrı'nın rengi de (mavi, beyaz, açık) korur, himaye eder'. Eski Türkler, 'Yer – Su' tanrısına da hürmet ederlermiş. Kırgızlara müslümanlık geldikten sonra da Kırgızlar 'Jer – Su'ya inanırlar.

Altaylılar ve Tubalar arakı (Eski Türklerin süt rakısı) ile kaseden 'Yer – Su' ile 'Ulgen'e işaret parmağı ya da küçük parmak ile birkaç damla serperlermiş. Altaylılar ve Tubalar arakı serperken 'çok!' ünlemi söylerlermiş. Kaseyi sol elinde tutarlarmış. (*Л.П.Потанов, «Алтайский шаманизм», Ленинград, «Наука», 1991, с. 228*)

Türk edebiyatında 'Ulgen' ile Gök Tanrı özdeşlenmektedir. Eski Türklerin Orhon – Yenisey (RUN, RUNİK) yazmalarında 'Umay' adındaki kadın Tanrıçası hakkında okuyabiliriz. Altay şamanistleri şimdiki zamanda bile 'Umay'a tapınırlar. Kırgızlar, çocuktaki benleri kutluluk emaresi diye düşünürlermiş, çünkü benler, 'Umay izleri'dir.

Eski Türklerin Tonyukuk lideri şerefine Orhon – Yenisey (RUN, RUNİK) yazmalarında 'Gök Tanrısı, Umay tanrıçası ve Yer – Su bize zaferi hediye ettiler'. 'Umay' ('Imay') tanrıçasına Şor Tatarları, Teleütler, Beltirler, Kaçınler, Sagaylar, Kumandinler, 'Çerneviye' Tatarlar (yani Kuzey Altaylılar) inanırlarmış. Teleütler ve Hakaslardaki kamlar (şamanlar) 'Umay'a seslendikleri zaman ona Ateşe gibi hitap ederler. Kırgızlarda 'Umay', Ateş ile aynı şey olarak çocukların hamisiydi.

Ateş, Güneşin Yerdeki vekilidir.

Kırgızlarda, 'Umay Anası sana yardım etsin!' deyiimi vardır. Dağıstan'daki Kumuk Türk kadınları kurdukları birliğe 'Umay' adını vermişler. Altay'da yaşayan Türklerinin kısaca prensipler şunlardır: 'Yurtun kapı Doğuya baksın; (Ocak arkasındaki) 'TÖR' yeri Batı tarafında; pencereler Güneye (en Güneşli tarafa)'. Kazan Tatarların köy kapılarında rölyefli Güneş yapılır.

'Çuvaşlar, sık sık kapıların sütünlere güneşi anlatan daire oyma yaparlardı'. (*«Чувашии», Москва, 2000, изд. ДИК, с. 79, Л. Н. Гумилёв*)

Mişer Tatarları kendi antlarında Güneşi de anırlar, hatırlatırlar. Güney – Doğu Avrupadaki 8. - 9. asırların göçmenlerin kültürünü öğrenen Rus alimi S. A. PLETNÖVA yazar ki, muska tılsımların büyük bir kısmı Tanrı ve Güneş mezhebe bağlıdır.

Kırım yarımadasının doğuda bir gölün adı, 'KOYAŞ' gölüdür; fakat 'KOYAŞ', Kazan Tatarların dilinde, 'GÜNEŞ'tir. Altay Türklerin

bir efsanede haber edilir ki, Tanrı Ulgen, insanlara Ateşi hediye etmiş. Tatar folklorunda ‘Ördek, Güneşi canlaştırır... Kreşin – Tatarlarında beyaz ördeği Güneşe kurban ederlerdi...’ (Г.Д.Давлетшин, «Волжская Булгария: духовная культура», домонгольский период X- нач. XIII вв., Казань, 1990, с.48)

Bir Altay destanına göre, ‘İyi ruh Ulgen açık renkli Ördek (ya da Kaz) suretinde olarak suya dalıp deniz dibinden biraz toprak kaldırmış ve Yer’i meydana getirmiş’. Saha Yakutlar inanır ki, her insan, gözükmeyen ip ip ile Güneşe bağlıdır.

Hunnu (Hun) erkekleri ve Tuva şamanları Güneş resimleri olan (alın) baş sargıları giyirlermiş. Eski Türklerde haç, Güneşi sembolize edermiş.

Türklerin örf – adetlerinde hem Ateşe, hem Suya saygı varmış. Altaylılar ‘Suu – Eezi’ye inanarak O’na atı kurban ederlermiş. Kırım Tatarları, karanlık olduktan sonra kuyudan su almazlarmış. Fakat ihtiyaç olursa Su Sahibinden önce izin isteyip alırlarmış. Kırım Tatarları ‘Suv Anası’na inanırlar, Balkarlar ise ‘Suu Anası’na, Kazan Tatarları ‘Su Anası’na inanırlarmış. Türk mitolojisine göre, Dünya yaratması Ateşe ve İlkbahara bağlıdır.

Bir kam – şamanın yakarışa göre, Dünya yaratılışı, Ulu Gök Tanrı ilk defa gökgürültüyü yaptıktan sonra, Kara Yer 60 çeşit çiçek ile süslenmiş, ve 60 çeşit hayvan sürüleri kişnemiş, melemiş. («Nevruz – Türk Ergenekon bayramı», А.М.ÇAY, Ankara, 1999, s.50).

Dağlı Teleütlerde, ufak yay ile oklar ya da ucu KIRMIZI bez ile sarılmış akağaç dalı, ‘Umay’ı sembolize eder. Dedeleri - ataları Hunlar olan Japon milleti düşünür ki, ‘kırmızı renk kötü ruhları kovar’. («Календарные обычаи и обряды народов Восточной Азии. Годовой цикл», Москва, «Наука», 1989, АН СССР, с. 178)

Hiç sır değil ki, Japonlar, Koreliler ve Türkler, akrabalarıdır. Türkmenistan’ın I Cumhurbaşkanı S.TÜRK-MENBAŞI yazıyormuş ki, ‘İslamda bu adet yok, fakat Türkmenler, dedelerin kabirlere saygı gösterirler, ruhlardan yardım isterler... Türkmenlerde din kaideleri ile kitap yok idi, onun için onlar temiz kalp ile İslamı kabul etmişler’. («Ruhnama», Saparmurat TÜRKMENBAŞI, 2002, s. 110)

Şimdiki zamana kadar ‘Eski Türklerdeki ‘TÖRE – TÖRÜ’ denen ve yazılı olmayan kurallar, normlar bütünü olan hukuk ve nizam anlayışı tam olarak incelenmiş ve ortaya konulmuş değildir’ (Muharrem GÜNAY (SİDDİKOĞLU),

Türkiye - Danimarka). ‘Töre aynı zamanda bir ‘yol’ daha doğrusu ‘yaşama yolu’ idi. Bu sebeple bir çok Orta Asyalı Türkler Töre’ye ‘Yol’ da derlerdi’. (Muharrem GÜNAY).

‘Genellikle Türk tarihi ‘İslamiyet’ten önce’ ve ‘İslamiyet’ten (girişten) sonra’ diye iki devrede incelenir. Türkler İslamiyet’ten önce de tarihte çok büyük rol oynamışlar, büyük devletler ve medeniyetler vücuda getirmişlerdir..., ...nelerin töreye gireceği, nelerin töre ile alakası olmadığını tayin edebilmeliyiz ki, kaynakları o ölçüler içerisinde gerçek yerlerine oturtup, onlardan bir takım hikimler çıkarabilelim’. (Muharrem GÜNAY).

‘Tanrıçılığa göre düğün nasıl geçtiğini yazar H. Malkonduyev bildirir: ‘yanan ocak etrafında damadın ve gelinin akrabaları toplanır... Tanrı efendi de sağ eliyle damadın sol elini alıp, kendi sol eliyle de gelinin sağ elini alıp evlenenlere kutlu ve uzun yaşayış kehaneti söylüyordu’. («Древняя песенная культура балкарцев и карачаевцев», Х. Х. Малкондуйев, “Эльбрус”, Нальчик, 1990, с.107-108)

Sonra Tanrı efendi eski (Balkar- Karaçay) türküyü söylüyormuş:

‘Al Halası,
Bal Halası,
At başında noktası.
O da varıp,
Onun ile dursun.
Tanrı verdi
Altın nokta,
Gümüş nokta.
Kız kaç, kız kaç.
Bir kolunda – altın nokta.
Bir kolunda – gümüş nokta.
Kız kaç, kız kaç!
At iyesi O’dur,
Baş iyesi O’dur’.

Balkarlar ve Karaçaylar, sadece düğün günlerinde değil, her gün misafirserverlerdir. Balkarlar ve Karaçayların atasözlerinde de misafirperverlik gözükmektedir: ‘Konak Teyri atından kelse, adam anga kulluk eterge kerekdi’ (‘Eğer misafir Tanrı adından geliyorsa, insan ona kulluk etmelidir’);

‘Sen adamı süymesen, seni Teyri süymesin’ (‘Sen adamı sevmiyorsan, Tanrı da seni sevmesin’) («Древняя песенная культура балкарцев и карачаевцев», Х. Х. Малкондуйев, “Эльбрус”, Нальчик, 1990, с. 5).

Sibirya Tatarları, hastalıklara, kötü ruhlara ve

yıldırımlara karşı (ayı dişi, ayı tırnağı) muska – nazarlık giyirlerdi. Sibirya Tatar kızları, güzelliği ve sıhhati saklamak için çeşitli renklerde şeritleri ve boncukları giyirlermiş. Beşiklere bağlanan muska – nazarlık olarak kurt tırnakları, vaşak tırnakları, demir şeyler, sarımsak gerdanlıkları, kavki – kabukları, (Yer ağacı işareti olan) üçlü ‘çatal’ üvez dalı kullanılırdı.

Kazan Tatarları, çocuğa kem göz değmesin diye beşiğe üvez sığıcı asarlardı, çocuk şapkasına ve beşiğe üvez ya da kuşkirazı dalları bağlardı. Kırgızlar, bebeklerin beşiklerine kirpi iğneleri bağlarlar. Kırgızlarda doğuran kadın üzerine de kirpi iğneleri koyarlar.

Kurt tüylerden saç örürlermiş ve deliği açılmış koyun aşık kemiği, kurt tırnakları ile beşikteki bebek kafası tarafında bağlarlarmış.

Tataristan Cumhurbaşkanı M. ŞAYMİYEV Tataristan’ın bir köye ‘AK BÜRİ’ (‘BOZ KURT’, ‘AK KURT’, Tatar folklorundan) adı verdi. Karaçaylar, hasta olmuş çocuğu kurt ağzından çekerler, ya da kurt deri – postu altından birkaç kere çekerler. Bu çareyi yaptıktan sonra beşiğe deri parçasını, ya da kurt ağzından bir kemiği asarlarmış. Karaçaylar bazen deri parçasıyla deliği açılmış kurt aşık kemiği de kullanırlar. Tılsımcı karı o zaman diyordu ‘auruunu, korkuunu da ma bu alsın’ (‘hem ağırdığını, hem korktuğunu da işte bu alsın’). Karaçay Türkleri inançlara göre, evde ‘yüy iyisi’ (‘evde yaşayan evin kadın sahibi’), ‘çaçlı’ (‘saçlı’) yaşarlar; suda ‘su anası’ yaşar; ormanda ‘ağaç kişi’ yaşar. Karaçaylar, kut getiren ‘çaçlı’ (‘saçlı’) için ocak yanında yemek bırakırlardı. Karaçaylar ile aynı Hun – Bulgar kökenli olan Kazan Tatarlarında benzeyen anaerki düşünceleri var idi: ‘öy anası’ (‘ev anası’), ‘su anası’, ‘jil anası’ (‘yel anası’) v.s. Eski Balkarlar ‘İlkyazda tarımsal ‘Saban toy’ adındaki bir törende. Yeni sürülmüş toprakta ateşli-ocaklı bir daire yaptıktan sonra en genç karı koca için yatağı yapıyorlardı. Genç eşler burada seks yapmalılardı.

Bunun büyü manası vardır. Genç karı koca çok çocuklu olmalı, onlara çok ekmek olmalı, yeni tarla verimli olmalıdır. Aynı zamanda kızlar mut-fak takımlara su toplayıp genç gelinlere dökerek işbu büyü - şarkıyı söylüyorlardı:

‘Eliya ariu körsün,
Jaş betini jarıtsın.
Bashan jerinde kırdık çıksın,
Atlağan jerinde mirzeu bitsin’.

(‘Eliya iyi görsün,
Senin genç yüzün ışıllı parlansın,
Sen bastığın yerde çimlen yetişsin.
Sen yürüdüğün yerde tohum yetişsin’). (‘Bak: H. MALKONDUYEV, in adı geçen kitabı)

Bana (Ayrat GALİMZYANOV’a) Reise SARBI ile Albina YURATU Çuvaş şaireleri söylediklerine göre hristiyan misyonerlerin gelişine kadar yukarıda tasvir edilmiş töreni eski Çuvaşlar da yaparlardı. Bereket, verimlilik büyüçülüğü Japon ve Rükü adalarda da yayılmıştır. (‘Календарные обычаи и обряды народов Восточной Азии. Годовой цикл», Москва, «Наука», 1989, АН СССР, с. 66)

Sabantuy bayramına benzeyen izler Tataristan’da da bulunur. Tataristan’da 10. – 14. asırların Ağa – Bazar adındaki eski Bulgar şehrinin banliyöde arkeologlar, çok eski kurban ocakların dairesel çember şeklinde kalmış kalıntıları kazıp buldular. (‘Город Болгар», АН СССР, Казанский филиал, Москва, «Наука», 1987, с. 41)

Nogayların Tanrı’ya yağmur diledikleri zaman hitabe davetinde iyi ürün hakkında söylenirdi:

‘Yağ, yağ, yağmurum,
Benim Tanrı’m yağmur versin.
Kara düveyi kurban keserim,
Onun ak ciğeri ve kara ciğerini
Tanrı’m Sana kurban edeceğim.
Tanrı dileğimizi versin,
Teskin etsin gönüllerimizi,
Kötüleri bizden uzaklaştırsın,
İyileri bize yaklaştırsın,
Zengin mahsul bize versin,

Onun iradesine göre
Bizim kazanlarımız boşalmasın,
Benim çocuğum benim için

Yabancı olmasın'. (*Dağıstan halkların büyü şiiirleri*, s. 74 – 75)

Balkarlar ve Karaçaylar, ev ya da ağıl yapmaktan önce seçtikleri yerde Jer Teyri'ye (Yer sahibine) geceye süt ile kase bırakırlarmış. Tanrı onayladığı zaman kasedeki süt bitmiyordu. Eğer süt bitmişse o yerden vazgeçerlermiş. Hunlardan çıkmış Japonların 'Şinto' ('Sinto') milli dine benzeyen Türklerin 'Tanrıçılık' inançları, örf – adetleri unutmamak lazım, çünkü onlar bizim atalar-dan gelmişler.

Yaşa, hür basım sözü!

Yaz, yaz: öv Tanrı'yı!

Seğiyt REMİYEYEV

Tataristan'ın Çelni şehrinde eski Türklerin şamanizmi ve Tanrılığı Zinnur AGLİULLİN ve Damir ŞAYHUTDİNOV (Demir ŞEYHETDİN) araştırmalarından bir parça:

Кам во время своего камлания живо описывал присутствующим сородичам своё общение на 17-ти этажном небе с Гёк Танры - Ульген (Кёк Тэнгре - Олгэн). Шаман окроплял кумысом священный горящий очаг и, танцуя, в состоянии экстаза падал на землю и начинал говорить даже стихотворные речи, что истолковывалось кочевниками определенным образом.

Подобные религиозные обряды повторялись при наступлении весны, болезни, смерти...

Тэнгрианские обряды исполнялись чаще на вершинах гор, на берегах рек, под священными для тюрков деревьями, буком лесным, можжевельником обыкновенным. Используемые камами музыкальные инструменты, будь то барабан или бубен, комуз ("кубыз", "гопуз" и т.д.), были изготовлены из древесины священных деревьев и кожи жертвенных животных. Такие слова алтайских шаманов, как Пребывающий в верхах Великий Отец Хан Тенгре, Звезды и весь мир, украшающий Тенгре, Очаги людей разжигающий и защищающий Высший Тенгре, являются конкретным доказательством тюркской веры в ЕДИНОГО бога, в ОДНОГО Тенгре (Тангру).

Çingenelerin aşk büyülerinden bir parça:

Kimi zaman anne-baba ve çocuklar arasında

önemli anlaşmazlıklar olabilir. Çingeneler bunun için de çeşitli büyüler düşünmüşler.

...Söğüt ağacından yedi uzun dal koparın. Bu dallar en az bir metre uzunluğunda olmalıdır.

Salkım söğüt dallarının, ağacın suya en yakın olan kısımlarından kesilmesine dikkat etmelisiniz.

Dalları yerde ucuca ekleyerek bir çember oluşturun. Ancak bunu yaparken iki kesik ucun yanyana gelmemesine dikkat edin. Dallar baş ve son olarak birleşmelidir.

Çocuğunuzun giysilerinden bir parça alın ve dairenin merkezinde durun.

Yüzünüzü Doğuya döndürün ve aşağıdaki sözleri söyleyin:

Akıl, sevgi ve anlayış bizi sarsın.

Sevgi ve neşe bizi çevrelesin.

Her zaman ve her yerde bir arada,

Tek bir vücut olalım.

Elinizdeki giysileri yere, dairenin ortasına bırakın. Üzerinizdeki giysilerden bir parçayı çıkarıp, yerde duran giysilerin üzerine koyun.

Dalların hepsini topladıktan ve giysilerin üzerine koyduktan sonra arkanıza bakmadan uzaklaşın.

24 saat sonra giysileri ve dal parçalarını alabilirsiniz.

AVŞAR KIZI

Avşar kızı suya gider

Badem gözler çekikcedir

Altunlu, penezli tacı

Yana doğru yıkıkcadır.

Kaşları yeni ay gibi,

Bakışları Umay gibi

İki yaşında tay gibi...

Ter kokusu kekikcedir.

Tezdir gidip gelmeleri

Gül açtırır gülmeleri

Yanaklar güz elmaları

Elmacıklar çıkıkcadır.

Temrendir kirpik uçları

Kan etmektir hep suçları

İki örgülü saçları...

Topuklara dökükcedir.

söyleyeni: Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu